

המראות הצובאות

פירוש אלשיך

לספר

מלאכי

מאת

רבי משה אלשיך

מהדורה מעוצבת

עיצוב: זהבה גרליץ

דעת

ירושלים תשע"ט

התוכן

3.....	פרק א
6.....	פרק ב
13.....	פרק ג

אלשיך מלאכי

פרק א

א משא דבר-ה' אל-ישראל ביד מלאכי :
 ב אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו
 הלוא-אח עשו ליעקב נאם-ה' ואהב את-יעקב :
 ג ואת-עשו שנאתי ואשים את-הריו שממה ואת-נחלתו לתנות מדבר :
 ד כי-תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות כה אמר ה' צבאות המה יבנו ואני אהרוס
 וקראו להם גבול רשעה והעם אשר-זעם ה' עד-עולם :
 ה ושיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל ה' מעל לגבול ישראל :

(א-ב) משא דבר ה' וגו'. אהבתי וגו'

הנה פסוקים אלו קשים להלום ולומר בהם הבנה מתיישבת במקראות, ואחשבה שהיא הקדמה אל מה שבא להתלונן עליהם שהם בוזי שמו חלילה, על כן הקדים ואמר שהם כפויי טובתו אשר אהבם, וזהו **אהבתי אתכם אמר ה'**, והלא תאמרו **במה אהבתנו** כלומר מה יש בנו שמחומר קורצנו שבו תאהבנו, כי הלא אין אהבה אלא בשווים באיכות, אך אתם ראו כי **הלא אח עשו ליעקב** ולא בהיות האחוה נראית לבריות שהוא אחר היוולדם, כי אם בהיות האחוה נאם ה', כי **ויאמר ה' לה שני גויים בבטנך**, מאז **ואהב את יעקב** ואז עדיין לא חטא עשו ולא הלך בתורת ה' יעקב, ואיך אהבתי את יעקב מאז, אך אין זה כי אם שנפש יעקב עודנו במעי אמו קדושה היא חלק אלוה ממעל, מה שאין כן עשו כי חיצונית הייתה, ובזה **אהבתי אתכם** כי שווים אתם לי כי חלק ה' תאמר נפשיכם.

ועוד ראינה, כי הלא עתה בזמן הבנות בית שני הלא תראו, כי **(ג) ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה וכו'**. והוא כי כשזה קם זה נופל וכן נראה מהמפרשים, כי בזמן הזה נפל שדוד **(ד) וכי תאמר אדום**. לא מן השם הוא זה כי מהמזל או מהטבע שעתה **רוששנו**, אך עוד ישוב הגלגל **ונשוב ונבנה חרבות** אשר לנו עתה.

אמנם אמת הוא **שהמה יבנו** שלא תבצר מהם מלכות אדום אחר חורבן בית שני שהוא זמן גלות אדום אך אח"כ **ואני אהרוס**, ואם יאחר אינו מן התימה כי הלא וקראו להם גבול רשעה, כי הרעה כלה בעשן תכלה וגבול הרשעה יהיו הם, כי עדי אבדם יגיע ואפסי עוד, ואז גם יקראו **העם אשר זעם ה' עד עולם** שלא יקומו **עד עולם**.

כלל הדברים, כי אתכם אהבתי ואת עשו שנאתי, והנה דברי הם דרך אמונה שאהבתי אתכם, כי חלק אלוה ממעל אתם כמדובר, אך אז כאשר אני אהרוס את אדום, אז (ה) ועיניכם תראינה. אהבתי עין בעין ומאשר תראו אתם תכירו כי חלקי ה' תאמר נפשכם, כי איכותכם למעלה ממלאכי השרת, כי אתם תאמרו יגדל ה' מעל לגבול ישראל, שהוא כי אין גבול המלאכים עולה מעל לגבולנו, שלא נאמר כי עליית השלמות היא בהדרגה כל אחד לפי מדרגתו, ואם גבול ישראל אשר בעולם השפל יעלה אז בגדולה, גם עולם הגלגלים אשר עליו יעלה אז יותר על איכותו, ומכל שכן עולם המלאכים העליון משלשתם, אך לא כן הוא האמת, כי אם שגבול ישראל יעלה על מלאכי השרת כי נפשם חלקו יתברך היא, וכמו שכתבנו למעלה מאמרם ז"ל כי ירושלם תעלה עד כסא הכבוד, שהוא שלא תהיה מדרגתה למטה ממלאכי השרת, כי אם למעלה מהם דבקה עם הסיבה הראשונה, שבעלות במעלה גבול ישראל לא יגדלו המלאכים אשר למעלה מהם בהדרגה, כי אם מאשר עיניכם תראינה תאמרו יגדל ה' לבדו מעל לגבול ישראל, אך לא יגדלו המלאכים מעל לגבול ישראל כי גבול ישראל יעלה עד כסא הכבוד, אך המלאכים לא יעלו עימהם, ואין זה כי אם על כי חלקי ה' אמרה נפש כל איש ישראל, מה שאין כן המלאכים באופן תראו כי היטבתי אשר אמרתי אהבתי אתכם, ולא תתמהו לומר במה אהבתנו כי הוא בנפש שבכם, כי עליה שווים תקראו כי חלקי היא כמדובר.

ו בן יכבד אב ועבד אדניו

ואם-אב אני איה כבודי ואם-אדונים אני-איה מוראי

אמר ה' צבאות לכם הכהנים בוזי שמי

ואמרתם במה בזינו את-שמיך :

ז מגישים על-מזבחי לחם מגאל

ואמרתם במה גאלנוך

באמרכם שלחן ה' נבזה הוא :

ח וכי-תגשון עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע

הקריבהו נא לפחתך הירצף או הישא פניך אמר ה' צבאות :

(ז) מגישים כו'. מתלונן על הכהנים וקראם (ו) בוזי שמו חלילה. והלא תאמרו במה בזינו את שמיך הלא הוא כי (ז) אתם מגישים על מזבחי לחם מגואל. ואמרתם במה גאלנוך כי לא עשיתם בפועל אך הוא באמירה בלבד, כי הלא הוא באמרכם כי אחר ששולחן ה' הוא המזבח נבזה הוא ששורפין בו חלבים שיראה כדבר מאוס, אם כן (ח) כי תגשון עור לזבוח. גם כן אין רע, וכן כי תגשו פסח וחולה אין רע, כי מה לי חלבי תם מחלבי בעל מום אלו הם מאמריכם, אך לא כן תדברו, כי בחון והקריבהו לפחתך הוא אחד משריך, שתתן לו דורון שה

עור פסח או חולה, **הירצך** אם חטאת לו ואינך רצוי לפניו, **או הישא פניך** להיטיב לך גם שלא חטאת לו, כלומר אך אמור מעתה, שאינו אלא שאין כבוד המקבל לקבל בעל מום, וכל שכן למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, באופן שבאמירה זו נחשבתם למגישים על מזבחי לחם מגואל, ואל תקל בעיניכם אמירה זו כי בזאת יבחן.

ט ועתה חלו-נא פני-אל ויחננו מידכם היתה זאת הישא מכם פנים אמר ה' צבאות :
י מי גם-בכם ויסגר דלתים ולא-תאירו מזבחי חנם
אין-לי חפץ בכם אמר ה' צבאות ומנחה לא-ארצה מידכם :
יא כי ממזרח-שמש ועד-מבואו גדול שמי בגוים ובכל-מקום מקטר מגש לשמי ומנחה
טהורה כי-גדול שמי בגוים אמר ה' צבאות :
יב ואתם מחללים אתו באמרכם שלחן אדני מגאל הוא וניבו נבזה אכלו :
יג ואמרתם-הנה מתלאה והפחתם אותו אמר ה' צבאות והבאתם גזול ואת-הפסח ואת-
החולה והבאתם את-המנחה הארצה אותה מידכם אמר ה' :
יד וארוך נוכל יש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת לאדני כי-מלך גדול אני אמר ה' צבאות
ושמי נורא בגוים:

כי **(ט) ועתה** אתם הכהנים **חלו נא פני אל ויחננו**. שהוא על צרה שלנו על דרך רבי חנינא בן דוסא, שהיו באים אליו יחלה פני אל בעדם, ודעו כי גם שאנו בעלי הדבר לא חטאנו, עם כל זה על שמידכם הייתה אמירה זו **האם ישא מכם פנים**, שהוא **הישא** מחמתכם לנו **פנים** בתמיהא, ובזה תראו חטאתכם אשר עשיתם ואל תקל בעיניכם. **(י) ומי גם בכם**. כיוצא בכם **ויסגור דלתי** בית המקדש מן הטעם הזה ששולחן ה' נבזה הוא, **ולא תאירו מזבחי חנם** כי יותר הייתי חפץ במבטלי המזבח לגמרי מבכם, כי **אין לי חפץ בכם** ואין צריך לומר חלבי בהמה שאמרתם שנבזה הוא, כי אם אפילו **מנחה** שהיא נקיה שלא תאמרו שהוא דבר מאוס, עם כל זה **לא ארצה אותה מידכם**.

ושמא תאמרו, למה זה קראתי אתכם **בוזי שמי** הלא הוא, **(יא) כי הלא ממזרח שמש עד מבואו**. בכל האומות **גדול שמי בגוים**, ובכל **מקום מקטר מגש מגישים לשמי מנחה טהורה**, עם שלא ידעוני רק מחמת **שגדול שמי בגוים**, הנה כי משומעם גודל שמי הם מקריבים לשמי, ומזה ימשך כי הנוגע בכבוד ההקרבה כנוגע בשמי.

(יב) ואתם אם כן **מחללים אותו**. שהוא את שמי הנזכר **באמרכם שולחן ה' מגואל הוא**, ועל כן אמרתי כי הייתם **בוזי שמי**, ואמר **וניבו נבזה אכלו** קורא לאכילת אש המזבח **וניבו**, כמו שאמרו ז"ל מאן דתני ליבא לא משתבש ומאן דתני ניבה לא משתבש, כי שתי הלשונות

משמען אכילת אש, וכוונת הכפל הוא שאמרו על האמורים **שולחן ה' מגואל הוא** בשרפת רבב, ואפילו כל מציאות ניבו ושרפתו שם כמנחות נבזה הוא מציאות אכלו, כי שם אכילה לפניו יתברך אינו כבודו לפי דבריהם.

ושמא תאמרו כי לא חטאתם בפועל כי אם בדבור כמתמיהין, על היות שולחן הקטרת חלבים לפני יוצר הכל אשר אין לפניו אכילה ושתיה.

דעו כי **(יג) ואמרתם** שהייתה אמירה בלבד **הנה מתלאה**. כי הוגעתם בדבריכם, כי דעו כי הלא **והפחתם אותנו**, כי הכאבתם את המזבח במה שאמרתם עליו **אמר ה' צבאות**, והביטו וראו כי כאשר **והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה**, יהיה אם **והבאתם את המנחה** הידועה הבאה בכל יום שהיא מנחת חביתין, שהיא משל כהן מממונו אשר אינה גזולה ואין בה שום מום, עם כל זה **הארצה אותה מידכם**, כלומר שאמאס גם בה להיותה מידכם כאלו **הבאתם גזול ואת הפסח כו'**, על מאמרכם על העור **ועל הפסח והחולה**.

ושיעור הכתוב והבאתם גזול וכו' והבאתם את המנחה שתי ההבאות שוות לפני, כי לא ארצה גם במנחה שלכם, ולמעלה מזה הוא עושה תחבולה ביוהרא להראות נדיבות, כי יש בעדרו זכר אחד לבד והוא צריך אותו בעד כל השאר שהם נקבות, וזה נוכל ומרמה ואותו הזכר תמים נודר אותו לשלמים לה', למען יאמרו הרואים כי נדיב הוא בתכלית שאינו חש על עדרו ונודר לה', ואחר כך אינו זובח אותו כי אם זובח משחת בעל מום פסולת שבעדרו לה'.

ועל זה אמר **(יד) וארור נוכל ויש בעדרו זכר וזובח משחת לה'**. ומה שאני מארר אותו מלבד עונו שהקריב בעל מום הוא לשתי סבות:
אחת, כי מלך גדול אני ומקריב מה שלא יקריב לפחתו.
שנית, כי הוא גרוע מגוי כי שמי נורא בגוים וזה אין לו מורא, לעשות יוהרא ולהתל כמלעג חלילה.

פרק ב

א ועתה אליכם המצוה הזאת הכהנים :
ב אם-לא תשמעו ואם-לא-תשימו-על-לב לתת כבוד לשמי אמר ה' צבאות
ושלחתי בכם את-המארה וארותי את-ברכותיכם וגם ארותיה כי אינכם שמים על-לב :

ג הנני גער לְכֶם אֶת-הַזֶּרַע וְזֵרְתִי פָרֶשׁ עַל-פְּנֵיכֶם פָּרֶשׁ חֲגִיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו :

(א) ועתה אליכם המצוה הזאת הכהנים וכו'.

הנה אמרתי כי הכהנים היו אומרים כי שלחן ה' נבזה הוא, ועל כן כי יגישון עור או פסח אין רע, וכן אם היו עושים בני אדם בפועל נודר טוב וזובח משחת, והכהנים לא היו שמים על לב לבדוק ולמחות, ועל שני הדברים אמר אליכם המצוה הזאת הכהנים.

ועל האחת אמר (ב) אם לא תשמעו. שהוא לבלתי אמור כדבר ההוא שאמרתם, ועל השנית אמר ואם לא תשימו על לב לתת כבוד לשמי שלא יעשה כן בישראל, ושלחתי בכם את המארה היא האמורה בתורה, ארור אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת שבכללה הקרבת בעל מום, ומלבד שלוח המארה ההיא אוסיף עתה וארותי את ברכותיהם.

ושמא תאמרו, הרי שלחת המארה ההיא שהיא ארור אשר לא יקים, ולמה תשוב לארר עתה באמור וארותי וכו', אל תתמה, כי מה שוגם ארותיה פעם שנית עתה הוא, על כי אינכם שמים על לב לדרוש ולתור על הזולת, אשר בחינה זו אינה בכלל ארור אשר לא יקים, על כן הוצרכתי לארר עתה על חלוקה זאת השנית, והארירה השנית שאמרתי וארותי את ברכותיהם הוא.

כי (ג) הנני גוער לְכֶם את הזרע. זרוע בשדה היוצא בברכתו באופן שיארר וילקה. ועוד זאת אעשה לְכֶם והוא כי וזריתי פרש על פניכם במוותכם, כמו שאמרו רז"ל שבקבר נבקע הכרס ונזרק הפרש על הפנים, ולא בלבד הנעשה במאכלות החול שאוכלים למעדנים, כי אם גם ממה שתאכלו בחגים שהן סעודות מצווה, אינכם מכוונים לשם מצווה רק להנאת עצמיכם, ועל כן במקום שהיה לְכֶם לעשות מהמאכל גשמי רוחניות קדושה, נגרר אחר נפשיכם, עתה יהי להפך כי נפשיכם אתם תמשכו אחר הפרש של המאכלות, וזהו ונשא אתכם אליו שהפרש חגיכם הנזכר, הוא ישא אתכם אליו שהוא אל הפרש, ומה שבאתי לזכות אתכם להטיל עליכם המצווה הזאת לא בצדקתכם.

ד וידעתם כי שלחתי אליכם את המצוה הזאת להיות בריתי את-לוי אמר ה' צבאות :
ה בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתנם-לו מורא וייראני ומפני שמי נחת הוא :
ו תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא-נמצא בשפתיו
בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון :
ז כי-שפתי כהן ישמרו-דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה'-צבאות הוא :

כי אם (ד) וידעתם כי שלחתי אליכם וכו' הודעה זו כי שלחתי אליכם המצוה הזאת להיות בריתי את לוי אשר כרתי אתו, כי על ידי עשותכם המצוה הזאת ימשך הברית ההוא לכל זרעו ולא יפסק עתה.

(ה) בריתי היתה אתו וגו'. הביטו וראו מה ביניכם לשורש שבאתם ממנו הוא אהרן, כי הלא שלשה דברים גורמים התגאות האדם וביטול מורא שמים והעדר הכנעה, והם אשר לו חיים ושלוש ושמוראו על הבריות, ושלשתם היו באהרן, כי הנה בריתי היתה אתו החיים והשלום, וגם ואתנכם את הבריות לו מורא שהייתה מוראו על הבריות שהיו נותנים לו בענין המורא, כנתונים ומשועבדים לו שהיו עניינים גורמים פריקת מורא שמים מגאותו, ואדרבה, אז וייראני עד גדר שמפני שמי נחת הוא ויכנע, והוא במות שני בניו סגני כהונה במאכולת אש שהיה מקום להרהר ולדבר, ובאמור לו משה שמתו ליקדש שמו יתברך בהם, כה אמר ה' בקרובי אקדש, מיד וידום אהרן, וזהו ומפני שמי שנקדש בו שמו יתברך, מיד נחת הוא ויכנע וידום.

(ו) תורת אמת היתה בפיהו כו'. אמר כי לא יצא מפיו דבר תורה שלא יהיה אמת, כי גם מה שחשב משה לתופסו, באומרו מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש, נתן לו טעם על פי התורה והודה לו משה, נמצא שתורת אמת היתה בפיהו שלא יצאתה הוראה מפיו שלא תהיה אמת, וגם במה שבין אדם לחברו עולה לא נמצא בשפתיו.

ושמא תאמר, כי הלא היה נמצא בשפתיו דבר שקר, כדי לשום שלום בין שנים שהיו שונאים זה את זה, שהיה הולך אצל האחד ואומר לו ראה בני חברך מה הוא עושה, מטרף לבו מחנק עצמו תולש בשערו ואומר אוי לי איך אשא עיני בחברי, בושתי ממנו שאני הוא שסרחתי בו וכו', וכן אצל חברו עד שבפגוע אחד בחברו והיו נושקים ומחבקים זה את זה, הרי שהיה נמצא בשפתיו מה שלא היה אמת.

וכן אמרו רז"ל, כשהיה פוגע ברשע היה מראה לו פנים ונותן לו שלום, למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה, אומר אוי לי איך אשא עיני ואראה את אהרן, נמצא חוזר מעשות עבירה, וזהו אמרו על פסוק ורבים השיב מעון.

ויתכן, שיהיה שיעור המשך הכתוב למעלה שאומר הלא אמרתי ועולה לא נמצא בשפתיו, והרי היה אומר לכל אחד מבעלי מריבה שהיה חברו עושה מה שלא היה, וכן מקדים שלום לרשע ומראה מה שאינו בלבו, הנה בשלום שהיה בא לשים שלום וכן במישור בבואו לשים עקוב הלב למישור אין רע, כי אדרבה כענין שהיה משנה מפני השלום, בזה הלך אתי בדרכי כאשר עשיתי אני לשים שלום בין אברהם לשרה, שהיא אמרה ואדני זקן ואני אמרתי

שאמרה ואני זקנתי, וכן במה שהיה עושה בענין המישור מקדים שלום לרשע, לשים עקוב לבו למישור יישר כחו, כי בזה **רבים השיב מעון**.

או שיעור הכתוב **תורת אמת היתה בפיהו**. שלא יצאת הוראה שלא כהלכה מפיו, שאפילו מה שבא משה לתופסו באומרו **מדוע לא אכלתם וכו'** הודה לו משה אחר כך, הלא זה היה בזכות **שעולה לא תמצא בשפתיו** ושאר הכתוב כבקודם.

ועוד טעם אחר אל מה שלא יצא מפיו רק הוראת אמת ולא שגג בהוראה, הלא הוא (ז) כי **שפתי כהן ישמרו דעת**. שנשמרים בל הוציא בשפתיו דבר בלי דעת היא השגגה, והטעם הוא כי הלא **ותורה יבקשו מפיהו** יותר מחכמי ישראל זולתו, יען **כי מלאך ושלח ה' הוא** בקרבנות לכפר בעד הטועים, לכן ראוי יהיה גם שליח להורות התורה בל ישגו בה.

ח ואתם סרתם מן-הדרך הכשלתם רבים בתורה שחתם ברית הלוי אמר ה' צבאות :
ט וגם-אני נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל-העם כפי אשר אינכם שמרים את-דרכי ונשאים פנים בתורה :

(ח) **ואתם סרתם מן הדרך וכו'**. כיון בזה הענין לומר ראוי כמה מעלות טובות למקור שממנו באתם הוא אהרן במילי דחסידותא, ואתם בניהם מי יתן והייתם עוברים במילי דחסידותא שהיה הוא עושה, אך **סרתם** ממש **מן הדרך** הוא דרך התורה, ותחת היה הוא **משיב רבים מעון** אתם הכשלתם רבים בתורה, שעל אמרכם **שולחן ה' נבזה** הוא וכי **תגישון עור או פסח אין רע**, הכשלתם רבים לזבוח משחת כמדובר למעלה, ואל יעלה על רוחכם שבעונותיכם שחתם לקוניכם חלילה, כי לא כן הוא, רק **ששחתם ברית הלוי** אשר **בריתי הייתה אתו החיים והשלום**, ואתם **שחתם** שפסקתם הברית ההוא באופן ששחתם לעצמיכם, והוא מאמר התורה **שחת לו לא** כמפורש במקומו בס"ד.

וגם **השלישית** שהיטבתי לו והיא **ואתנם לו מורא** שנתתי מוראו על העם גם זה הפסדתם אתם, כי (ט) **גם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל העם, כפי אשר אינכם שומרים את דרכי**. שהוא חסידות אשר היה באהרן, ואשר אתם נושאים פנים לעם במה שנוגע בתורה.

י הלוא אב אחד לְכַלְנוּ הַלּוֹא אֶל אֶחָד בְּרָאנוּ. מְדוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאֲחָיו לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ :
יא בְּגָדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נַעֲשֶׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלַם
כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת-אל נכר :
יב יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער וענה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות :

(י) הלא אב אחד לכולנו וגו'. עתה מתחיל ענין **אשמת קצת מהעם שהיו גועלים ובוגדים בנשיהם**, ואמרו רז"ל על שנתכערו ששזפתם השמש בדרך בצאתם מבבל עד ירושלים, והיו בוגדין בהם ומגרשין אותן או מכניסין עליהן צרות ומהן נכריות כמפורש בעזרא, והחל ואמר, הלא בין מצד הגוף בין מצד הנפש אשר כולנו כאיש אחד אנשים ונשים אין לבגוד איש באחיו, מצד הגוף כי **הלא אב אחד לכולנו**, ומצד הנפש הלא **אל אחד בראנו, ומדוע נבגד איש באחיו.**

(יא) בגדה יהודה וכו'. הנה רז"ל אמרו שפסוק זה **מדבר על יהודה בן יעקב**, שלקח את בת שוע ושעל כן קבר שני בניו, ומהם נקח להתכת הכתובים בשום לב למה יזכיר עוון יהודה פה, יריב ריב ישראל אשר חטאו וסוד יהודה אל יגלה.

ועוד, כי לדברי רז"ל הלא יקשה שאם על יהודה ידבר איך יאמר **ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם**. אך יאמר, הלא תאמרו כי לא תאשמו על קחת נכריות, כי האם טובים אתם מיהודה אביכם **שבעל בת אל נכר**, לזה אמר הן אמת **שבגדה יהודה** שעל כן מתו בניו, אך לא עשה תועבה כי עדיין לא ניתנה תורה, אך **ותועבה נעשתה** עתה **בישראל** אחר שתיעבתה תורה, ומה גם בירושלם להביא תועבה אל מקום הקדושה, וזהו **ובירושלם**.

ושמא תאמר, אם כן אפילו בגידה לא תקרא מה שעשה יהודה, ולמה אמרת **בגדה יהודה** ולמה קבר שני בניו, הלא הוא **כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב**, כלומר כי אהבה בלבד הייתה, אך לא צווי עד מתן תורה, ולכן בגידה תקרא אך לא תועבה.

ושמא תאמר אם כן אפוא גם בתמר תקרא בגידה, שחלל מה שנאסר אחר כך בתורה, לזה אמר **ובעל בת אל נכר** מה שאין כן תמר, שהייתה בת מלכי צדק כהן לאל עליון. ועל כן שמעשה זה נקרא **תועבה** ולא בגידה **(יב) יכרת ה' את האיש אשר יעשנה**. ולא את בניו בלבד כאשר היה ביהודה, וגם **ער ועונה** כמו שאמרו רז"ל **ער** בחכמים אם תלמיד חכם הוא **ועונה** בתלמידים, ואם כהן הוא לא יהיה לו בן **מגיש מנחה לה' צבאות**, יראה מדבריהם כי מכל שלשת הסוגים היו במכשלה הזאת.

יג זזאת שנית תעשו כסות דמעה את-מזבח ה' בכי ואנקה
מאין עוד פנות אל-המנחה ולקחת רצון מידכם :
יד ואמרתם על-מה על כיה-העיד בינך ובין אשת נעוריך
אשר אתה בגדתה בה והיא חכרתך ואשת בריתך :

**טו ולא אחד עשה ושאר רוח לו ומה האחד מבקש זרע אלהים
ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריק אל-יבגד :**
**טז כי-שנא שלח אמר ה' אלהי ישראל
וכסה חמס על-לבשו אמר ה' צבאות ונשמרתם ברוחכם ולא תבגדו :**
**יז הוגעתם ה' בדבריכם ואמרתם במה הוגענו
באמרכם כל-עשה רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ או איה אלהי המשפט:**

(יג) **וזאת שנית תעשו וכו'.** עד כה דבר על אשר נשאו נכריות, עתה מדבר על סוג קל ממנו כשני אצל הראשון החמור ממנו, והוא, כי היו מגרשין נשי נעוריהם לקחת יפות מהן, ועל זאת אמר **וזאת שנית תעשו**, כלומר שהיא כשני לטומאה הראשונה, **כסות דמעה את מזבח ה'**, ומזה היה נמשך **בכי ואנקה** גם לכם האנשים, **מאין פנות אל המנחה** אשר תקרב במזבח ההוא, ולהיות כי שני דברים יש בקרבן:

אחד הוא עצמו,

שנית הכוונה והיא העיקר כנודע,

יאמר כי ימאס בזה ובזה, וזהו **מאין פנות אל המנחה** עצמה, וגם לא **לקחת רצון** הוא טוב הכוונה, למה שהוא **מידכם (יד) ואמרתם על מה**. כלומר אולי תאמרו כי מצאתם בם ערות דבר, אני אומר בנבואה מאתו יתברך הדובר בי, **כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריק**, והעדות הוא **אשר אתה בגדת בה, והיא חברתך** מצד עצמה בת זוגך שיש לה יחס עמך, וגם נאמנת לך וזהו **ואשת בריתך**.

(טו) **ולא אחד עשה וכו'.** אמרו אל הנביא למה ירחיק לנו ברוך הוא ענין זה, והלא אברהם שנקרא אחד כד"א **אחד היה אברהם** עשה כך שגרש את הגר ואת בנה עם היות כי ושאר רוח, כי שארית בארץ מרוחו היה לו, כי היה לו ישמעאל וגרש אותה ולא חשבו יתברך לבגד באשתו, והשיב הנביא אין זו קושיא, כי **מה האחד מבקש זרע אלוהים** קדוש מה שלא היה כן ישמעאל, כי על כן לא נקרא לו בו זרע כי אם ביצחק, על כן לא תקרא בגידה מה שגרש אותה ואת בנה, ומה שקראו את אברהם בתואר זה, יהיה על כי כאשר החל הנביא להוכיחם על זה אמר, **הלא אב אחד לכלנו** שהוא **אברהם**, על כן השיבו אותו, **אחד** שאמרת לנו שעל היותנו בניו לא היה לנו לעשות זאת, הלא אותו אחד עשה כמעשנו.

ואמר ונשמרתם כו'

ראוי לשים לב, שהיה לו לומר אל תבגוד ולא יאמר **יבגוד** שלא לנוכח, **ועוד למה כפל בפסוק שאחר זה לומר ולא תבגודו,**
וגם כל הפסוק ההוא בעצמו משולל הבנה.

אך אמר **ונשמרתם** אתם המגרשים את האשה ברוחכם היא בת זוגך, כי היא רוח משלכם ממש, ופירש הדבר ואמר **ובאשת נעוריק אל יבגוד** זולתך, שישאנה אחר שתגרשנה ולא תוכל לתקן, ופירש איך הוא.

ואמר (טז) **כי הנה שנא שלח אמר ה'**. שהוא כי מאמר ה' הוא כי **ושנאה האיש האחרון אשר לקחה**, וכתב לה **ספר כריתות** גם הוא ויבגוד בה, וזהו **כי שנא שלח** הוא אשר **אמר ה' אלוהי ישראל** ולא ישוב דברו ריקם, נמצאת גורם **שבאשת נעוריק יבגוד** גם זולתך ולא תוכל לתקן, אי אפשר לשוב לקחתה כי אחר אשר נשאה **כסה חמס על לבושו**, כי על אשת נעוריק שהיה לבושו כשלקחה שם עליה בבואו עליה מכסה של חמס, שאם תקחנה לחומס תחשב ותאסר עליה עם היותה שלך, שנאמר **לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה אחרי אשר הוטמאה**, נמצאו שתי בגידות:

כי אתה בוגד בה,

ותסבב יבגוד גם אשר נושאה אחריך,

וזהו **ולא תבגודו** לשון רבים.

(יז) **הוגעתם ה' בדבריכם וכו'**. הנה פסוקים אלה קשי ההבנה והקשר בממד מאד, ואחשבה יאמר **הוגעתם ה'** כי כל כך אתם בני עונש וראויים לשפוך חמתי על דבריכם, **ואמרתם במה הוגענו** הלא הוא **באמרכם כל עושי רע טוב בעיני ה'**, כי להיות שגלוי לפניו יתברך, מעשה כל איש ואיש אם טוב ואם רע, ועל כן בבוא אל הפועל מעשה הרע אשר ידע אל שיעשה ראובן, טוב הוא לפניו יתברך שמתקיים מה שצפה שיעשה.

וזה אומרו **בעיני ה'** שהוא בשביל עיני ה', אשר ראו מתחילה מה שיעשה העושה רע, כמו העושה טוב גם הוא.

ושמא יאמר איש, היעלה על לב שיהיה אם כן עושה רע שווה לפניו אל העושה טוב, לזה אמר שהיו אומרים כי אינו שווה, כי אם שאם את העושה טוב מסייעין אותו, את העושה רע אין מסייעין, רק שחפץ בו בלבד על שנעשה מה שצפה מתחילה, וזהו **ובהם הוא חפץ**, או אם לא נאמר שעושה רע טוב, הלא נאמר **איה אלוהי המשפט**, כלומר, כי עזב את הארץ לשרים או להוברי השמים ועל כן נבנו עושי רשעה ולא נפקדו אשמותם, על זאת משיב הוא יתברך ואומר.

פרק ג

א הנני שלח מלאכי ופנה-דרך לפני
 ופתאם-יבוא אל-היכלו האדון אשר-אתם מבקשים
 ומלאך הברית אשר-אתם חפצים הנה-בא אמר ה' צבאות :
 ב ומי מכלכל את-יום בואו ומי העמד בהראותו כי-הוא כאש מצרף וכברית מכבסים :
 ג וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את-בני-לוי
 וזקק אתם כזהב וכסף והיו לה' מגישי מנחה בצדקה :
 ד וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמניות :

(א) הנני שולח מלאכי ופנה דרך וכו'. והוא כי הנה לא נעלם מהם כי יש הפרש בין זמנים אלו לימות המשיח שעיקר שכינה בתחתונים, והוא, כי כעת אין העולם כדאי להיות מתקיים פסוק ושכנתי בתוכך, עד יהיה זמן שנאמר עליו **כל הנשאר כו' קדוש יאמר לו**, והנה שאלתם זו באומרם **איה אלוהי המשפט**, שחפצים יהיה פה באופן יפקד מיד כל עושה רע מבלי האריך לו, הוא בדרך שעתיד להיות בזמן העתיד, על כן הייתה התשובה כי זה אי אפשר עד יהיה דרך פנוי לפניו, שלא יהיה בעולם שום חלאת עוון, כי אם שיהיה **כל הנותר קדוש** שאם לא כן אין העולם הזה מוכן לכך, ואין דרך לפנות העולם מחלאת אשמות אם לא על ידי המיתה.

והוא, כי הלא אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף לבוא בעולם, שהוא אצלי כל הנשמות שנכללו בגופו של אדם הראשון כנודע מרז"ל, כי כל הנשמות העתידות לבוא כולם היו בו מהן בראשו וכו', כי על זה אמר הקדוש ברוך הוא לאיוב **איפה היית ביסדי ארץ**, הנפש שלך היכן הייתה וידוע כי אין נפש מהן משתלמת בפעם אחת, עד שתתגלגל פעמים שלש לפחות, ולהיות הבחירה חופשית גם בגלגולים רבים אין נתקנות אם לא על ידי המיתה, שגיהינום מטהר אשמות רבות ומסיר כתמי הנפש, גם גוש הארץ מסייע לטהר עכירות החומר, באופן שעל ידי המוות עד כלות כל הנשמות שבגוף, הולכים ומטהרים כל בני האדם עד יהיו **הנשארים בציון וכו'**, בגדר שכל אחד **קדוש יאמר לו**, כי אם תישאר שום חלאה חבלי משיח מעברם.

כלל הדברים, כי מלאך המוות אשר שלחו ה' בעולם, הוא המפנה דרך לפניו יתברך לבוא אל העולם בעצם, וזהו **הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני**, מה שאין עד הזמן ההוא דרך פנוי, אך שתאמרו שאגיד לכם זמן מוגבל אי אפשר כי לבוא לפומא לא גלי, אך דעו כי יבוא בהסחת דעת כמו שאמרו רז"ל, שלשה דברים באים בהיסח הדעת: **עקרב מציאה משיח**, וידוע כי

בביאת משיח היא ביאתו יתברך אל העולם, לקיים מקרא שכתוב **קומי אורי כי בא אורך** ואומר **ושכנתי בתוכך**.

זוהו אומרו **ופתאום** שהוא בהיסח הדעת **יבוא אל היכלו** שבבית המקדש, **האדון אשר אתם מבקשים** הוא **אלוהי המשפט** הוא עיקר שכינה עליונה.

ושמא תאמרו, למה בחרתי במלאכי הנז' הוא מלאך המוות לפנות דרך על ידי המיתה, טוב טוב הוא על ידי אליהו הוא **מלאך הברית** אשר קנא על הברית, ואשר נאמר בו **הנני נותן לו את בריתי שלום**, כאשר החל לטהר בענין זמרי בן סלוא, לזה אמר דעו כי **ומלאך הברית אשר אתם חפצים** הוא **פינחס**, הנה בא בדור אחר הוא דורו של אחאב, כי **פינחס הוא אליהו אמר ה' צבאות**, ולא יכול העולם לסובלו כי על כן העלהו יתברך השמימה, שהיה מקנא לה' ועוצר מטר השמים כמה שנים ודורש דין קשה.

זוהו **(ב) ומי מכלכל את יום בואו**. ומי יהיה גם עתה **העומד בהראותו** אם יתראה עתה, קודם ימות המשיח לפנות דרך לפניו יתברך, **כי הוא כאש מצרף** כי כאש שורפת להגו סיגים מכסף, שהוא על ידי שרפת האש חזקה, כך יהיה צרוף אשר לו סיגי חלאת אשמות באיכות נפשו, להסירם ממנה לגמרי צריך ייסורין קשים כאש יוקדת, אשר לא יהיה אפשר לסבול בגוף ונפש, וזהו לרשע שנפשו טמאה לגמרי, שאיכותם מקולקל בקרבה ככסף שסיגיה מעורבים באיכותם, עד בלתי הראות רשומו בו. אך יש שזכיוותן רבים מעונותיהם, שדימה נפשם לבגד שבו כתמי שמן וצריך בורית לכבסו, ועליהם אמר **וכבורית מכבסים** שצריך כבוסים רבים, עד החליש הרבה כח הבגד על ידי הבורית, כך צריך אשר לו כתמי עונות ייסורין באברים אשר חטא בהם.

וגם זה קשה מאד, כלומר ולכן טוב ממנו הוא לפנות דרך לפניו יתברך על ידי המוות כמדובר, אם כן אפוא שמי יעמוד בהראות אליהו כי יהיה **כאש מצרף וכו'**, ואם כן איך יעמדו לימות המשיח אשר אז יבוא אליהו אין זו קושיא, כי מה שאמרנו הוא אם יבוא עתה לצרף את כל הכלל, על דרך שהיה עושה בדורו בעצירת הגשמים, ובהריגת נביאי הבעל והאכיל ב' שרי חמשים וחמישיהם, אך בזמן בואו לא יטפל לצרף כאשר היה בדור אחאב.

כי אם **(ג) וישב מצרף ומטהר כסף**. כי ישב וינוח אז מעשות כן רק בשבטו בלבד ולא צירוף באש מצרף, כי אדרבה **וטהר את בני לוי** כי אין אליהו בא לטמא ולרחק, כי אם אדרבה **וטהר אותם** יחזיקם לטהורים.

וגם יש בחינה אחרת והיא כי **זקק אותם וכו'**, שהוא שיפריש העכורים והמעורבים שאינם מבית לוי והוא זקוק שלא באש מצרף.

ושמא תאמר כי הלא אלה הם ב' דברים סותרים זה את זה, לזה אמר **והיו לה' מגישי מנחה בצדקה**, שהוא תדע איזו חלוקה יטהר ולא ירחיק אותם, שאחר התערבם **היו מגישי מנחה בצדקה** בלי מרמה, שהתערבו והגישו מנחה שלא במרד ולא במעל, כלומר אך לא המקורבים בזרוע, כי עליהם אמרתי **זקק אותם כזהב וכסף**.

ושמא תאמר, טוב טוב היה לרחק אפילו אותם שנתערבו בבלי דעת, למען תערב אז מנחתם לה' שיהיו נקיים מכל מין תערובת, לזה אמר דע כי אחר שלא היו מקורבים בזרוע, כי אם היו מגישים בצדקה תערב אז מנחתם לה'.

וזוהו (ד) **וערבה לה' מנחת כו' כימי עולם**. ופירשו ז"ל **כימי משה וכשנים קדמוניות כימי שלמה**, והוא לפי דרכנו על כי אז עדיין עד אחרי מות שלמה לא נתערב זר בכהונה, וכל שכן לאומר **כימי עולם כימי נח וכשנים קדמוניות כימי הבל**.

ה וקרבתו אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעשקי שכר-שכיר אלמנה ויתום ומטי-גר ולא יראוני אמר ה' צבאות :
ו כי אני ה' לא שניתו ואתם בני-יעקב לא כליתם :
ז למימי אבתיכם סרתם מחקי ולא שמרתם
שובו אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבאות ואמרתם במה נשוב :
ח היקבע אדם אלהים כי אתם קבעים אתי
ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה :
ט במארה אתם נארים ואתי אתם קבעים הגוי כלו :

(ה) **וקרבתו אליכם למשפט וכו'**. הלא אמרתי על מאמרכם אז איה אלוהי המשפט, כי לבוא עיקר שכינה לדור בתחתונים אינו עתה, כי אם שגם מעתה מלא כל הארץ כבודו, ועל כן העולם נדון לאט יש מי שלוקה פה על אשמותיו, ויש אחר מותו בגיהנום עד יתוקנו הנפשות כמדובר, ולא יעלה על רוחכם שעזבתי את הארץ, כי אם **שוקרבתו אליכם** אני שם ה' הדובר, שהוא רחמים **למשפט** באופן שתוכלו לסבול לאט.

ומה שאמרתי להאריך לא לכל הדברים, כי הלא **והייתי עד ממהר במכשפים** שהוא בסתם שלא במקום עדים, וכן **במנאפים** וכן **בנשבעים וכו'** אשר ידעתי **שולא יראוני** שלא ישובו

בתשובה אפקוד מהרה, ולא אאריך להם באופן שעל ידי כן שגם בזמן חיובכם אני שם הרחמים מצרף לרחם, בל תהיה פקודה של כליה ח"ו כאמור באמרו, **שוקרבתי אליכם למשפט והייתי** אני שם הרחמים **עד וכו'**, ולא אניח את מידת הדין לבדה לפקוד, נמצאו יחד שני דברים:

אחד, (ו) שאני ה' לא שניתי. כי אפילו בזמן הרוגז אני נוהג מידתי, **שנית, שעל ידי כן ואתם בני יעקב לא כליתם, כאשר** אם הייתה מידת הדין פועלת לבדה. **במארה וכו'.**

הנה על פסוק עשר תעשר סיפרו רז"ל מאיש שהיה לו שדה שהייתה מוציאה אלף כורין, ובמקום תת מאה למעשר נתן תשעים, בשנה האחרת הוציאה תשע מאות והחסיר גם הוא ונתן שמונים, ועל דרך זה היו פוחתין לו מן השמים עד שהוציאה מאה בלבד, עד שראו קרוביו ולבשו לבנים והלכו אליו, ואמר להם מה זו השמחה אמרו לו כי עלית במעלה, שהקב"ה נעשה בעל הבית שנטל התשע מאות ואתה נעשית כהן, ובכו על המארה ההיא, והנה גדלה אשמת האיש ההוא יען בראותו שהתחילו לפחות לו מן השמים, למה חזר לפחות ולא (ז) שב מדרכו.

זה יאמר פה הנה (ח) קבעתם וגזלתם מהראוי לתת **מעשר** ולא נתתם הכל, ואלו לא הייתם רואים שגם ה' העביר מכם קצת תבואתכם החרשתי, אך הנה (ט) **במארה אתם נארים.** ועם כל זה לא שבתם כי אם **ואותי אתם קובעים,** ומי יתן והיה כאיש הנזכר שהיו אחרים שראו והרע בעיניהם, אך אתם הוא **הגוי כלו** כי כולם בטעות זה ואין מרגיש למחות.

**י הביאו את-כל-המעשר אל-בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות
 אם-לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד-בלי-די :
 יא וגערתי לכם באכל ולא-ישחת לכם את-פרי האדמה
 ולא-תשכל לכם הגפן בשדה אמר ה' צבאות :
 יב ואשרו אתכם כל-הגוים כי-תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות :**

(י) **הביאו את כל המעשר וגו'.** אמר אל תגרעו מקצבת המעשר כי אם **הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וכו'**, והנה רז"ל אמרו **עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.**

וראוי לשים לב, למה שנו פשט הכתוב ופירשו מלת בלי מלשון בלוי. **ועוד למה** ייחסו הבלוי אל השפתים ולא אל הפה או אל הלשון.

אך אמנם הוקשה לרז"ל שאם בלי הוא כמשמעו שלילת די הלא יראה כי יהיה מעט שלא יהיה די צרכם מה שדי להם, על כן פירשו לשון בלוי כמה דאת אמר משחת בלי, ואחר כך הוקשה להם למה הוציאו הזוקן בלשון בלי שהוא לשון העדר, ופירשו על הרכיבו בו שני דברים:

אחד לשון בלוי,

שנית לשון העדר,

והוא לומר גוזמא יתירה לומר שלא תבלה לשונם או שיניהם אשר תיבת די נאמרת בהם, כי אם גם השפתיים שאין לתיבת די הרגש בהם כלל, עם כל זה בהם אני מייחס הבלוי, וזה רמז בהוציא בלשון בלי שהיא גם לשון העדר לרמז כי הבלוי יהיה במה שהוא נעדר ממנו כי מבלי היות שפתיים נעות יוצאת מלת די מהפה, עם כל זה הגוזמא היא עד גדר זה, וזהו **שיבלו שפתיכם מלומר די**.

(יא) וגערתי לכם באוכל וכו'. הלא אמרתי שעם שמארה אתם נארים כענין ארבה וכיוצא בו, עם כל זה אינכם נמנעים מלגזול המעשר והתרומה, ואמרתי שאם **תביאו המעשר וכו' שאריק לכם ברכה**, והלא תאמרו, מה תועיל בתבואות שהחל מארת הארבה לאכול בהם, אל תיראו כי הנה **וגערתי לכם באוכל** אפילו אם כבר אוכל אגעור בו, **ולא ישחית לכם** הכל שלא יגמור אכילתו להשחית פרי האדמה, וכן **לא תשכל לכם הגפן** שלא תחסיר אשכולותיה, כי אומרו תשכל הוא העדר האשכול, על דרך ובכל תבואתי תשרש שהוא העדר השורשים.

(יב) ואשרו אתכם כל הגויים וגו'. יאמרו כי אין מאושרים ככם בכל העמים, ומה שיאשרו הוא אומרם **כי תהיו אתם ארץ חפץ**, שהוא כי כל גופי ישראל וגופי כל שאר עמים ארץ הם, כי חומר הוא ארץ כי מאדמה לוקחו, ואז יאמרו כי ארץ גויותיכם אינה עכורה כארץ גויות הגוים מ"ה, **כי תהיו אתם ארץ של חפץ** ולא כיתר אומות מ"ה **אמר ה' צבאות**.

יג חזקו עלי דבריכם אמר ה' ואמרתם מה-נדברנו עליך :

יד אמרתם שוא עבד אלהים ומה-בצע כי שמרנו משמרתו

וכי הלכנו קדרנית מפני ה' צבאות :

טו ועתה אנחנו מאשרים זדים גם-נבנו עשי רשעה גם בחנו אלהים וימלטו :

(יג) חזקו עלי דבריכם וגו'. הנה שם הרחמים המדבר אומר **חזקו וגו'.** והוא כי דברי עונות נעשים כחות חיצונים קטגורים מקטרגים על האדם לפני הקדוש ברוך הוא, וכאשר העונות קלים אין להם חוזק נגד מידת רחמים לעשות שתפעול דין, כאשר בהיותם של כובד עוון, ואמר ה' בעל הרחמים הנה **חזקו עלי דבריכם** נגדי, שאעשה דין **אמר ה'** בעל הרחמים ואמרתם **וכו'.**

(יד) אמרתם שוא עבוד אלוהים. כפעולת מצוותיו כי אינו צריך אלינו, ומה נחשבין לפניו וכל שכן בסייגים ודברי סופרים שהם משמרת למשמרתו, כי **מה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדורנית** בסיגופים **מפני ה' צבאות (טו) ועתה אנחנו מאשרים זדים.** כי על ידי ראות שאנו עובדי ה' בעוני וצרות, והזדים בשופע טובה אומרים הכל כי מאושרים הם הזדים, נמצא כאלו אנו מאשרים כי גם **נבנו כבנים עושי רשעה** נוסף על הצלחתם, ולא זה בלבד כי אם שגם **בחנו אלוהים וימלטו**, ולא מתו על נסותם את ה'.

טז אז נדברו יראי ה' איש אל-רעהו

ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחשבי שמו :

יז והיו לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה

וחמלתי עליהם כאשר יחמל איש על-בנו העבד אתו :

יח ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו :

ושמא תאמרו, אם חזקו עליך דברינו למה לא פעלת עלינו דין, הלא הוא, על כי **(טז) אז** כאשר דברתם הרעה לעומתכם **נדברו יראי ה' איש אל רעהו.** דברי תורה שעל כן הארכתני כי **ויקשב ה'** בעל הרחמים **וישמע, ויכתב ספר זכרון לפניו** ואין הזכרון להציל את אשר חזקו על ה' דבריהם, כי אם **ליראי ה' ולחושבי שמו** אך לא לדוברים רע, ולמדו ז"ל ששנים שיש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם, מאומרו **ויקשב וישמע** שהיה די יאמר וישמע, ועוד שמי לא ידע ששמע מה **שנדברו.** אך הוא כי טרם ידברו הטה אזן להקשיב ואחר כך **וישמע**, וידוע כי הקשבה עניינה מקרוב כהאזנה.

על כן אמרו ששכינה שרויה ביניהם, ולהיות כי עיקר הדבר הוא ויכוח שידבר זה עם זה וזה עם זה, על כן אמר **נדברו** ולא אמר דברו.

(יז) והיו לי אמר ה' צבאות וכו'. אמר כי אלו **יראי ה' וכו'** לא תהיה להם הטבתם מיד, כי אם והיו לי מוכנים ליום אשר עושה סגולה שהוא יום הגאולה, שאז יעשה מאמר הכתוב והייתם לי סגולה מכל העמים, וזהו **אשר אני עושה סגולה** ואז **וחמלתי עליהם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו**, כי גם שהם יראי ה' מלחטא וחושבי שמו ולא עושים בפועל, אשלם לו גמול כאלו היה עובד בפועל, כי מחשבה טובה אצרפנה למעשה, וזהו **כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו** בפועל, אחמול גם על הבלתי עובד רק במחשבה בלבד, ומלבד מה שתראו מה בין צדיק לרשע בזמן ההוא, גם פעם שניה **(יח) שבתם** אל העולם בזמן התחיה, **וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד וכו'**, לומר, כי גם שאמרתני שלימות המשיח תראו שכר הצדיקים,

שאפילו למי שחשב לעשות מצוות ולא עשאו, לא יבצר שיתרון יש בין מחשבה לבדה למחשבה עם עשיה אחריה, אך לא יוכר זה בעצם עד התחיה.

כי אז **ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע**, וגם מה **בין עובד אלוהים בפועל לאשר לא עבדו**. כי אם שחשב בלבד, כי אז יוכר בעצם ההפרש שבין המחשבה לבדה עם שמצרפה למעשה לבין המעשה שעם המחשבה, ואחר אומרו **ושבתם**, שמורה שתחילה יראו **בין צדיק לרשע**, אלא שאחר כך ישובו לראות גם אשר **בין עובד וכו'**, על כן חל עליו חובת ביאור, איך בראשונה יראו מה **בין צדיק לרשע**, כי לא פורש למעלה רק טובת חמלה שיחמול על הצדיקים.

יט כי הנה היום בא בער כתנור והיו כל-זדים וכל-עשה רשעה קש ולהט אתם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא-יעזב להם שרש וענף : כ וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק : כא ועסותם רשעים כי-יהיו אפר תחת כפות רגליכם ביום אשר אני עשה אמר ה' צבאות :

על כן אמר דעו **(יט) כי הנה היום**. היום הנזכר למעלה ליום אשר אני עושה, הוא **בא בוער כתנור** הוא **יום הגאולה**, ואז על ידי הוציאו יתברך חמה מנרתיקה **והיו כל זדים** האומרים שווא עבוד אלוהים **וכל עושי רשעה קש**, ולהט אותם היום הבא, ותראו מה **בין צדיק לרשע**, כי החמה המלהטת רשעים תרפא הצדיקים.

כי **(כ) וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא**. לא במקום שאין שם שמש כי אם צל, כי אם גם **בכנפיה** למסתופף בכנפי התפשטותה, ואז בימות המשיח **ויצאתם**, כלומר לא תצטרכו לחרוש ולזרוע ולעשות מלאכות הצריכות לאכול לחם, כי אם ויצאתם ומיד בצאתכם מן הבית **ופשתם כעגלי מרבק** כי יהי פסת בר בארץ.

או **יאמר וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה וכו'**. והוא, כי הנה דרכו יתברך לעשות צדקה ומשפט, כמאמרו יתברך **ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט**, וכן יעשה אז לעיניכם, כי הנה **יום בא בוער כתנור וכו'**, ולהט אותם היום הבא הרי **משפט**, ואז **וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה** הרי **משפט וצדקה**, וגם תראו ענין **מחצתי ואני ארפא** כאחד, והוא כי אמחץ לרשעים ואז תהיה לכם **מרפא בכנפיה**, ואז אין צריך לומר שלא תאשמו בשמוע במפלת רשעים, כי אם ויצאתם לראות **ופשתם** משמחת מפלתם **כעגלי מרבק**, לכן מעתה אל תרחמו על הרשעים, כי אם **(כא) ועסותם רשעים**. כי הלא סופם הוא **כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם**, כי ילהט אותם היום הבא ואתם תזרח לכם שמש צדקה, ויצאתם לראות שרפתם ותדרסו עליהם, באופן יהיו אפר תחת כפות רגליכם **ביום אשר אני עושה וכו'**.

כב זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על-כל-ישראל חקים ומשפטים :
כג הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא:
כד והשיב לב-אבות על-בנים ולב בנים על-אבותם פן-אבוא והכיתי את-הארץ חרם :

(כב) **זכרו תורת משה עבדי וגו'.** תחילת הענין היה אומר **חזקו עלי דבריכם וכו',** שהיו אומרים **שוא עבוד וכו',** ואמר כי הייתה מידת הדין פועלת רוגז על דבריהם, לולא **שאז נדברו יראי ה' וכו',** ועל ידי כן האריך להם, ומזה נמשך הענין עד כה, לומר כי הצדיקים אשר אינם בטובה עתה, שמורים הם לעתיד ליום אשר הוא יתברך יעשה סגולה, ואז יראו בין צדיק לרשע, כי יעשה יתברך משפט לרשעים וטובה גדולה לצדיקים, אמר עתה הלא יתחמץ לבבכם, כי לא תעצרו כח לראות ולסבול טובת הרשעים, לכן זאת עשו **זכרו תורת משה עבדי** שהיא **משנה תורה** המתייחסת אליו, עם שהכל תורת ה' היא שכתוב בה תשובת שאלה זו, שהוא **ומשלם אל שונאיו אל פניו להאבידו וכו'.**

שנית אשר צויתי אותו בחורב, כי הלא הם **חקים ומשפטים,** כלומר כי כאשר מצויתי יש בהם **חקים** שאינכם יודעים טעמם, גם מה שאתם רואים בהנהגתי שאינכם מבינים כמו שאתם סומכים על דעתי בחקים, גם תסמכו על הנהגתי על דעתי ולא תהרהרו.

ושמא תאמרו יראים אנחנו פן ביום הקץ הנזכר לא נשוב בתשובה, כי בחיריים אנחנו ואיך יהיה התיקון אל תחושו כי על כן **(כג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה'.** כי הוא יחזירם בתשובה באופן יבוא הגמר טוב, ולא יבצר והוא מאמר **פרקי ר' אליעזר:**
ר' יהודה אומר אם אין ישראל עושים תשובה אין נגאלין וכו', עד ואין ישראל עושין תשובה עד שיבוא אליהו הנביא זכור לטוב, שנאמר הנה אנכי שולח לכם וכו', מה כתיב אחריו והשיב לב וכו' ע"כ.

ואפשר שתלה התשובה בשלום, על כי עוון זה הוא הכרוך אחר ישראל מאז נחרב בית שני על שנאת חנם.

ושמא תאמר, הלא טוב טוב הוא יבוא אלוהינו יתברך אשר נסתלק והוא ישיב לב אבות כו', לזה אמר מה שאביא את אליה ולא אבוא אני, הוא **פן אבוא** קודם **התשובה והכיתי את הארץ חרם,** כענין **פן אבוא והכיתי את הארץ חרם.**

או יאמר, כי הנה בית ראשון נחרב על ביטול תורה והשני על שנאת חנם, תקנו שתיהן הא' זכרו תורת משה עבדי וכו' חקים ומשפטים, ועל השני הוא העדר השלום על כן הנה אנכי שולח וכו' והשיב לב אבות וכו' והיה זה שלום.

תם ונשלם שלב"ע.

ישמחו השמים וישישו היושבים עלי ארץ.

ביום כלות משה איש האלוהים נורא מאד ספרו הראשון לכל דבר שבקדושה מהחמשה חומשי תורה הוא בראשית, שם שם לו חק ודת ודין ונימוס לעשות כיוונים למלאכת ה' אשר כוננו ידיו ונפשו אֶתָּה ויעש, מפתחות נכוחות להשביע בצחצחות נפש עמל בעמלה של תורה, והאנשים ההולכים בחשך וילאו למצוא הפתח, לדעת כל דבר ודבר איה מקום כבודו. הוא הדבר אשר דבר להאיר עיניהם במפתחותיו, שם נתן את דודיו להגיד לאדם מה שיחו בכל מקום שהוא, כי זכר את דבר קדשו בפסוקי התורה ומאמרי רז"ל, ויזכרו כל מעיינות רוחב ים שכלו, במראה מקום כל למוד ולמוד.

וגם אחרי כן אשר גמרת בלבי לבוא פה וויניציאה, כדי להדפיס כל שאר ספרי הקודש של אבא מארי זלה"ה המחבר, וה' עזרני להדפיס כל החמשה חומשי תורה וכתובים ומגלות ושאלות ותשובות לא נעדר מהם עד אחד, ויעצוני כליותי ללכת אחר עקבותיו בשערים המצוינים אל המפתחות איש איש ממלאכתו.

ועתה בבוא הספר הזה אשר בו יבוא ברינה תשלום פירוש הנביאים ובא עד קצו, קמתי אני לפתוח לדודי פתוחי חותם קדש לה', מאשר תשיג ידי הלא מזער היא ותחי נפשי, כי השגוני עוונותי ולא יכולתי לראות קורת רוח ושעת הכושר, להשלים את חקי בכל מכלל כל כאשר עד כה, כי אם בזאת אני פותח שערי אורה לקאפיטולוש בלבד, וקצת לימודים בתחילת ספר ישעיה, יען כי וימס לבי ויהי למים, ולא עצרתי כח להיכנס בעובי הקורה לכל המלאכה לעשות אותה.

ואם בעל נפש משכלת יתן אל לבו להשכיל להטיב, בדברים אשר כתבי זה עליהם, לא מסר המפתח על הזוכר לבדוק עד מקום שידו מגעת, ובנה אצלו ציון והוא מרומים ישכון, ואני בתומי אלך להחזיק את המועט ואשר נדרתי שלמתי, ובה' בטחתי יעזרני ויסייעני להדפיס ולהשלים, גם המאה שערי התורה עד תומם במהרה בימינו, ובחיינו ובחיי כל ישראל כולם, אמן כן יאמר אהיה האל הנעלם, שומר הברית והחסד לעולם.

ימהר הזמן והקץ האלוהים חיים ומלך עולם ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם.